

בניגוד למנהגי, אפתח בהכרעה הסופית ולא בדיון שהוביל אותי אליה: אין ולא יכולה להיות פשרה בין דרך החיים היהודית (יהדות כדת, ולא כקבוצה אתנית) לבין דרך החיים הדמוקרטית. אין ולא יכול להיות טיעון משכנע שיסביר לאיזה מן הצדדים מדוע מוטב לתת עליונות למערכת הערכים של הצד השני, ולפיכך אין ולא יכול להיות הסדר שיהפוך את השעטנו "מדינה יהודית ודמוקרטית" לבר-קיימא.

וכעת, לפירוט: יכול אדם פרטי לחיות כך שהדמוקרטיה ואמונתו היהודית ידורו בכפיפה. רבים עושים זאת בהצלחה רבה, ואין בהכרעה החד-משמעית דלעיל בכדי לטעון כי אין בדמוקרטיה מקום ליהודים דתיים. אך **חברה יהודית-דתית** (להבדיל מתת-חברה, למשל המיעוט היהודי בארה"ב) אינה יכולה להכפיף עצמה, מבחינתה, לדמוקרטיה. מדוע? משום שהדת היהודית אינה קובעת לאדם את צורת התנהגותו שלו עצמו, אלא קובעת לאדם כי עליו לדרוש מזולתו לנהוג באותו האופן. חשוב להבהיר: אין מדובר כאן בנורמות חברתיות, בהעדפה של הפרט כי היתר ינהגו כמותו, או בהסתכלות בעין לא יפה על התנהגות חריגה. המדובר בדרישה ערכית מהפרט לפעול כדי למנוע מהאחר לפעול באופן שנראה לו בלתי מוסרי. "כל ישראל ערבים זה לזה" הוא הביטוי האופטימלי של גישה זו ביהדות, וכן "כל המציל נפש אחת בישראל וגו'" - נפש כאן במובנה הרוחני, לא הגשמי.

במה בא הדבר לידי ביטוי בישראל? בדרישה של האוכלוסיה הדתית כי האוכלוסיה החילונית כולה תשמור על עקרונות דתיים כגון שבת קודש, או כשרות. לעיתים מכוסים הטעונונים הללו בטיעונים כלכליים. כך, למשל, יכול בעל חנות דתי לטעון כי העובדה שלחילונים מותר לפתוח את חנויותיהם בשבת גורמת לו נזק כלכלי ניכר. אין ספק כי אכן כך הדבר: ככל שהקניות בשבת נעשות נפוצות יותר, כך הפגיעה בבעלי עסקים דתיים גדולה יותר. אך האם מצבו של בעל החנות הדתי בלב הרצליה (שבפרבריה יש כמה וכמה קניונים ואזורים מסחריים הפתוחים בשבת) שונה כהוא זה ממצבו של בעל העסק הדתי בלונדון או לוס-אנג'לס? האם יעלה על הדעת לדרוש, מטעמים כלכליים, כי כל החנויות בכל רחבי העולם תסגרנה בכל הימים שהם מקודשים לדת זו או אחרת, מטעמי פגיעה כלכלית בבעלי חנויות שונים? מובן שלא. יתר על כן - המצוות המשותות על היהודי הדתי מוגדרות על-ידי הדת עצמה כ"עול" - ומובן מאליו כי לקבלת עול שכזה יש מחיר, גם כלכלי.

אך הטיעון האמיתי מאחורי הדרישה לשמירת השבת הוא הטיעון כי בעצם חילול השבת על-ידי יהודים חילוניים יש משום **פגיעה** ביהודים הדתיים. זכויותיהם, לדידם, מתרחבות מעבר לדל"ת אמותיהם, וחובקות את מלוא האוכלוסיה היהודית בישראל. זהו מובנו האמיתי של הביטוי "כל ישראל ערבים זה לזה". תפיסה זו של זכויות הפרט, שהיא תרגום למושגים מודרניים של תפיסות קהילתיות עתיקות יותר, מנוגדת בעליל לתפיסה האינדיווידואליסטית העומדת בבסיס הדמוקרטיה הליברלית. על פי תפיסה זו, זכויותיו של האדם אינן חורגות מעבר לגופו ולרכושו, ומן הסתם אינן יכולות להכתיב לפרטים אחרים התנהגות שאינן משפיעה ישירות על גופו (הפיזי)! ורכושו של אותו אדם.

חשוב להדגיש כאן כי הסתירה הזו בין שתי התפיסות נובעת מעצם יסודותיהן. אין כאן עניין לדיון ופשרה, משום שעולם המושגים המשמש את שני הצדדים שונה לחלוטין. לאותן המילים יש

משמעויות כמעט מנוגדות עבור כל אחד מצידי המתרס. לפיכך, בהכרח תהיה מידה של כפייה בבואנו להנהיג מערכת ערכית חברתית שתנחה את המדינה. אם נבחר לקיים מדינה דמוקרטית אמיתית, שעל-פי הגדרותיה שלה לא תפגע כהוא-זה בזכויותיהם של היהודים הדתיים (כלומר, תאפשר להם חופש פולחן, ואף זכויות קיבוציות בתחומי הקהילה הדתית) - עדיין יראו זאת היהודים הדתיים ככפייה עליהם ושליטת זכויותיהם (למשל, זכותם לעונג שבת בלי רעש מכוניות מהכביש הסמוך, או זכותם להלך ברחוב מבלי להחשף למראות תועבה כגון נשים בלתי צנועות). ההפך הוא כמעט ברור מאלינו: לא תתכן מדינה יהודית דתית, שלא תראה עצמה פוגעת ביהודים החילוניים (להפך! היא מצילה אותם), אשר לא תהווה פגיעה נחרצת בזכויותיהם של היהודים החילונים, כפי שהם עצמם רואים אותן.

פשרה ידועה כמצב שבו שני צדדים יריבים יוצאים בלתי מרוצים. פשרה בין מדינה יהודית למדינה דמוקרטית אינה אלא פגיעה מקבילה הן בזכויותיהם של אלו (כפי שהם רואים אותן) והן בזכויותיהם של אלה (כפי שהם רואים אותן). פשרה שכזו היא מתכון לחיכוך מתמשך, כמו זה המתקיים בישראל כיום. כבר ראינו כיצד הקלה מזערית באיום הבטחוני על ישראל הביאתנו לפתחה של מלחמת תרבות על רקע אותו שעטנו "יהודי ודמוקרטי", ורק אויבנו שמעבר לגבול (או לקו הירוק, במקרה זה) הצילו אותנו מעצמנו.

אם נפנה לאפשרות הקיצונית ביותר, דומני כי יכולים אנו ללמוד מאבות אבותינו, אשר כבר לפני למעלה מאלפיים שנה מצאו כי אין הם יכולים לגור אלו לצד אלו. הפתרון שהם מצאו אז עשוי להיות רלוונטי גם כיום, ואפילו השמות שנעשו בהם שימוש יכולים להשמר: יהודה וישראל.